

Književnost.

Slovansko jezikoslovje.

Archiv für slavische Philologie. XVII. Bd. 3. u. 4. Heft 1894. — Ta zvezek tega znamenitega zbornika, ki prinaša vedno mnogo zanimivega gradiva iz področja slovanske filologije, navajamo zlasti zaradi pozneje omenjene razprave pok. Oblaka. Vsebina zvezka je ta-le: Olaf Broch: „Zum Kleinrussischen in Ungarn“; V. Istrin: Beiträge zur griech.-slav. Chronographie“; V. Oblak pa nadaljuje in končuje svojo razpravo: „Einige Capitel aus der bulgarischen Grammatik.“ Tu utrjuje macedonsko hipotezo za staro-slovenščino. O. se je oziral tudi večkrat na slovenščino, zatorej omenjam dotične točke. O. piše svojo razpravo dostavljajoč in kritikujoč A. Kaline „Studyja nad historyja jazyka bulgarskiego“, delo, ki je nekaka historična gramatika, ki pa ne more biti popolno, ker pisatelj ni mogel uporabljati važnih, šele pozneje objavljenih doneskov. O. razpravlja o najzanimivejših odlomkih bolg. glaso- in oblikoslovja. Glavna zasluga Kaline je, da se ni oziral samo na današnje dialektične posebnosti, temveč je zasledoval tudi srednjobolgarske spominike. Čudno je, da je Kalina, spoznavši staroslovenščino za macedonsko narečje, ostal pri srednje-bolg. spominikih in ni uporabil tudi panonskih in staroslov. spominikov. — Najprej govori o ostankih, zamenjavi in nadomeščanju nosnikov. Rinezem se nahaja samo v zaprtih zlogih; raztreseni primeri rinezma v bolg. so omejeni na *ę*. V tem soglašja slovensko narečje Ziljske doline, kjer se govori večkrat *en*, za *ę* pa stoji vedno le *o*. Prehod *ę* v *ę* v končnih zlogih se je zvršil, ko sta se oba izgovarjala še nazalno, sicer bi jednaki oddaljenih narečij ne mogli razložiti, ker se v nekaterih *a* nikdar ne premeni v *e*, asimilacija, *o* v *e* pa je na vsak način starejša kakor pogin nosnikov; zakaj *o* je pozneje za mehкими soglasniki izpodrinil *e*. Nič drugega kakor jednak rezultat s tem bolg. prehodom ima *e* za *ę* za mehкими soglasniki v nekaterih slov. narečjih n. pr. v Poljanah (Gorenjsko) 3. plur. delaje, pišeje — ali v cirkniškem narečju 3. plur. prideje, daje; acc. sing. hiše, duše (Archiv. VII 575). — Z ozirom na *jat* deli O. bolg. narečja v tri skupine. K tretji skupini, ki ima za *ѣ* le *ja* (*ea*), pripadajo pred vsem narečja vstočno od Soluna, kar je za določitev domovine staroslovenščine prav važno. Podobna glasovna prememba, po kateri je v bolg. prešel *ѣ* v *a*, se je zvršila v novjšem času v nekaterih slovenskih narečjih: v ribniškem narečju se govori za vsak *ѣ*, izvzemši *ѣ* v zvezi z *j*, — *aj*, *ai* za starejši *ej*; isto nahajamo v nekaterih jugo-vstočnih štaj. nar., kjer je prešel vsak dolgi *e*, naj si je odgovarjal *ѣ*, *ѣ*, ali *ѣ*-u, v *aj*, v nekaterih narečjih sliši se še *āj*, v junskem narečju pa stoji pod nekimi

pogoji za *ѣ* — *ja*, *jā*, kakor v nekaterih bolgarskih narečjih. — Samoglasnik *a* se slabi v *ѣ* večinoma v zvezi z *r*, prešel je torej *ra* v *ѣ*; podobno oslabljenje se nahaja tudi v slovenščini: *rě*, *ri*, *ru* preide v *ѣ* v času, ko ti samoglasniki v drugi zvezi še niso oslabeledi do *ѣ*-a.

Oslabljenje *a* v *ѣ* se vrši le v nenaglašanih zlogih, ki so v bolgarščini v tem slučaju tudi kratki. To je razložek proti slovenščini, na katero se sklicuje Kalina po krivici; zakaj v slovenščini je jedini pogoj za oslabljenje, da je zlog kratek brez ozira na naglas. Spontannega oslabljenja *a* v *ѣ* v slov. skoro nimamo, v primerih Mikl. „Vrgl. Gram.“ l² 321 *e* ne znači *ѣ*-a, temveč je *e*, le *i*, *y*, *ě*, *u*, v nekaterih koroških narečjih tudi *o*, preidejo v slovenščini v *ѣ*; *ѣ* za kratki in nenaglašeni *a* ima le ziljsko narečje. Dolgi *a* se je razvil v mnogih krajih v *a^o*, ki stoji med *a* in *o*, ali pa direktno v *o*, oboje v nekaterih čakavskih, prvo tudi v slov.-junskem narečju, in tak *o* za nekdanj dolgi *a* se nahaja tudi v bolgarskem narečju. Kot paralela za oslabljenje *a* v *e* v bolgarskem jeziku lahko služi slovenščina, kjer je začetek preglasa bil nekdanj daleč razširjen; zakaj jes, jest (ego) imajo mnoga narečja. — Kakor češčina in slovenščina imajo nekatera redka bolgarska narečja tudi preglas tautosillabičnega *aj* v *ej*, pa le v nenaglašanih zlogih, kar se zлага z večino slov. nar., kjer prehaja tudi nenaglašeni tautosillabični *aj* v *ej*. Te preglas pa je v bolgarščini, češčini in slovenščini mlajši kakor prvi. — Nato govori Oblak o vokalih *o* in *e*. Pri oslabljenju *e*-a v *ѣ* so vplivali sonanti *i*, *r*, *n*. Kar se tiče *a* za *e*, meni Oblak, da se je morda *e* oslabil najprej v *ѣ*, in ta je potem po sekundarni vokalizaciji prešel v *a*. Tudi v slovenskih narečjih je oblika *adъn*, *an* jako razširjena (že iz XVI. stoletja se lahko dokaže) in sicer ravno v tistih narečjih, ki v dolгих zlogih nadomeščajo *ѣ* z *a*, a spontannega oslabljenja *e* v *ѣ* nimajo. Ruski *odin* je stara dubleta za *edinъ* drugih slovanskih jezikov, in mislilo bi se lahko, da je v slovenščini in bolgarščini *adin* neka tretja glasovna stopinja (Lautstufe). V slovanskih jezikih imamo sicer le dve glasovni stopinji ali *e* in *o* (jedva, odva) ali *o* in *a* (zorja, zarja). *ъdnó* v bolgarščini bi bilo torej nastalo iz *adnó*, in res se nahaja nekaj takih primerov za *a=ѣ* v dotičnih bolgarskih narečjih.

Taka razlaga tega *a* je pa jako problematična, ker imamo v slovanskih jezikih dosti slučajev prehoda *e* v *a*, pred vsem v slovenščini, kjer se nahaja *na* za *ne* sam in v zloženkah v nekaterih zapadnih narečjih, v koroških narečjih je pa *a* za *e* še bolj razširjen. — Temu sledé vokali *i*, *y*, *u*. O polglasnikih *ѣ* in *ѣ* je razpravljaj Oblak v Arch. XVI., str. 154 nasl., in zato omenja sedaj le

glavne napake Kaline, potem pa sledi odlomek o zlogotvornem *l* in *r*. V Reznu je prešel zlogotv. *l* kakor v slovenščini in maloruščini v *ow*. Izgovor zlogotv. *r*-a ni v vseh bolgarskih narečjih enak; v nekaterih narečjih je sličen onemu nekaterih slov. narečij. Daljša usoda zlogotvornega *r*-a in *l*-a je v bolgarskem nar. različna; opazujemo lahko iste prikazni kakor v slovenščini in v velikem delu srbohrv. Zlogotv. *r* ostane, pred *l* se je razvil novi polglasnik, ki je v zapadnih nar. slično slovenskemu radi *l*-a prešel v *o* (rekol). Ker je bil v skupini *čr* izgovor neroden, prešel je *čr* v *cr* ali pa se je *č* ohranil in izgovor s tem olajšal, da je nastalo *čer* in analožno iz *žl* — *žel*. Ta *e* seveda ni namestnik polglasnika. Paralelo imamo v slov., kjer je iz *čre* nastalo *če* ali *čere* (*čez* m. *črež*; dandanes pišemo pač zopet *črež*). — Z ozirom na refleks praslovanskih skupin *tj* in *dj* razločujemo v bolgarsčini tri dijalektske skupine; *šč* sega južno do solunske okolice. Opazuje se pa v macedonskem narečju, da pri *šč* izginjuje *č*, torej nam. *ščo* — *šo*; paralela je v zapadnem slov. narečju, ki spremeni vsak *šč* v *š*. Staroslovenščina je bila, kolikor se pošteva, namreč macedonska narečja, z ozirom na *št* in *žd* (za *tj* in *dj*) skrajnje južno narečje, v neposredni bližini Soluna. — Zjednačenje staroslovenščine s katerikoli macedonskim narečjem v jezikovnem oziru ovira njihov različni značaj gledé na epentetični *l*. Čista staroslovenščina IX. stoletja je imela v vsem obsegu epent. *l*. Današnja bolgarska narečja ga ne poznajo. Osamljeni primeri so se urinili iz srbščine. Bolgarščina pa ni bila vedno brez epent. *l*-a. Ko se je staroslovenščina povzdignila v cerkveni jezik, bil je epent. *l* še ohranjen, v XI. stol. pa, iz katerega imamo spominike, bilo je v bolgarskem in macedonskem narečju prejšnje stanje že precéj premenjeno. Izginjanje epent. *l* ni zgolj glasovni proces, kakor prehod *l*-a v *j* v slovenskem beneškem narečju, temveč je rezultat morfološkega zjednačenja. Tudi v slov. junskem narečju je epent. *l* izginil v vseh glagolskih oblikah, dasi tukaj *l* ne preide v *j*; ne govori se samo *povabjen*, *oblubjen*, temveč tudi *po'rapjen* (z ' je zaznamovan izpad guturala, ki se tu ne izgovarja), *'rapje*; pri samostalniki pa se je epent. *l* ohranil: *'rapla*. Precejšna razlika takozvanih panonskih spominikov gledé na epent. *l* je deloma dialektsko utemeljena. (Konec.)

Sonder-Abdruck. *Archiv für slavische Philologie*. Herausgegeben von V. Jagić. XVIII. B. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. Nekrolog. Dr. Vatroslav Oblak. Na petih straneh nam podaja slavni urednik „Archiva“ jako pristrčen, dejal bi, z očetovsko ljubeznijo pisan nekrolog, posvečen rajnemu Oblaku. Kar je umevno ob sebi, Jagić označuje zlasti razmerje Oblakovo do njega samega, kaže pa tudi dovolj pokojnikovo delo-

vanje in teženje, nade, katere je vzbujal, in podaja še kratke črtice pokojnikovega kratkega življenja. Spisu je pridejana slika, kakoršno smo objavili tudi mi. — Tako je v „Archiv“ neizbrisljivo zarisan spominik slavnega pokojnika, čegar zgodnja smrt je nezgoda za njega samega, pa tudi za njegov narod. — Ob koncu izraža pisatelj Jagić željo, da bi se pokojniku postavil skromen grobni spominik. Doneske sprejema uredništvo pa tudi založništvo „Archiva“.

Glagolica v Selcih.

(Konec.)

2. Liber mortuorum je bil vezan v 4° pergamen; tako imamo dva lista, na katerih so zapisana razna blagoslovila. Ta rokopis je še mlajši nego prvi. Oblike n. pr. „prim'isi“ kažejo na ikavski vpliv. To ni nič čudnega, saj je bila vshodnja in srednja Istra središče glagoljašem.¹⁾ In tam se stari jat dosledno izgovarja za *i*.

3. Liber baptizatorum je bil vezan v iste oblike pergamen kakor preje omenjeni liber mortuorum. Rokopis je vidno starejši od poprejšnjega, jako razdrapan. Jedna molitev, ki se dá s trudom prebrati, kaže, da je v rokopisu sveta maša za dan sv. Barnabe (dné 11. junija).

4. Urbarium sti Thomae je bil vezan v star latinski popisan pergamen, kateremu je knjigovez samo v kolikor je bil prekratek, pridejal glagolski pergamenov odrezek. Tudi ta odrezek je del misala. Na njem se nahaja oddelek svete maše za praznik svetega „Timotêe, Ipolita in Šimforijana“ (dné 22. avgusta).

Jezikovno važni niso ti rokopisi, pač pa je znamenito, da se v dolini, ki je imela svoje gospodarje v bavarskem Fraizingu, dobé stari glagolski spominiki.

Resnici ne škodi nobena stvar bolj, nego jalove podmene, katerim je srce oče, domišljija pa mati. To pa smemo pač z gotovostjo sklepati, da je imela svoj čas tudi kranjska dežela svoje glagoljaše. Brez dvojbe je glagoljanje dedščina iz časov svetega Cirila in Metoda. Čim več starih spominikov v tem oziru najdemo v svoji ožji domovini, tem lažje nam bo spoznati pota, po katerih smo jo prejeli, ohranjevali in naposled izgubili.

J. Sovran.

¹⁾ Prim. Dr. V. Jagić. *Glagolitica*. Wien 1890. Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil. hist. Classe Band XXXVIII. — Jagić navaja ondi J. Pastrića, drja modroslovja in bogoslovja in profesorja dogmatskega in polemičnega bogoslovja pri propagandi v Rimu, l. 1688. pričeti zapisnik onih krajev, kjer se je tedaj še glagolski maševalo. Zapisnik je pisan „in gratiam, decus, utilitatem tum nationis illyricae in Dalmatia, tum quoque cleri Glagolitarum.“ Največ krajev v zapisniku je iz vshodnje in srednje Istre; s Kranjskega Pastrić ne omenja nobenega kraja več.